

*Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove*

História
Rádu baziliánov sv. Jozafáta

Prešov 2017

© Jaroslav CORANIČ (ed.)
© Gréckokatolícka teologická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove, 2017

Recenzenti

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.
prof. ThDr. Vojtech BOHÁČ, PhD.
Dr. Bogdan PRACH, Ph.D.
prof. Dr. Serhij FEDAKA, DrSc.

Za obsahovú, jazykovú a gramatickú úpravu textov zodpovedajú autori príspevkov.

ISBN 978-80-555-1881-7

Obsah

<i>Slovo protoihumena</i>	5
Jaroslav CORANIČ <i>Predstavenie Rádu Baziliánov sv. Jozafáta</i>	7
Володимир МОРОЗ <i>Сіль землі: унійна ідентичність, Василяни і Чин Святого Василя Великого на терені Мукачівської єпархії</i>	21
Володимир ФЕНИЧ <i>Коріатовичіана: як формувався міф про витоки монастиря Василіан на Чернечій горі в Мукачеві</i>	39
Василь ПАРАСЮК <i>Митрополит Йосиф Велямин Рутський: його служіння церкві і Василіянському чину</i>	75
Павло КРЕЧУН <i>Віленський період в житті священномученика Йосафата Кунцевича</i>	93
Beata LORENS <i>Formacja intelektualna bazylianów w XVIII wieku na przykładzie prowincji Opieki NMP</i>	109
Stanisław NABYWANIEC <i>Baziliáni v Przemyskej eparchii v „haličskom období“ (po roku 1772)</i>	125
Szilvester TERDIK <i>Monastierové chrámy baziliánov v Uhorsku v 18. storočí</i>	133
Віктор КІЧЕРА <i>Соціальна Доктрина Церкви та її реалізація чернечими спільнотами василіан та сестер служебниць в Чехословаччині (1918 – 1939)</i>	149
Юрїй ДАНИЛЕЦЬ <i>Документи апостольського адміністратора Пряшівської єпархії, єпископа іонісія Няраді на тему православного руху (на матеріалах архіву в Кошіцах)</i>	167

Peter ŠTURÁK <i>Blahoslavený biskup P. P. Gojdič OSBM – verný nasledovník svätého Bazila Veľkého</i>	175
Igor HAŁAGIDA <i>The Significance of the Basilian Monastery in Warsaw during the Interwar Period and World War II: Some Reflections</i>	185
Полікарп МАРЦЕЛЮК <i>Репресії та опір: василіани Провінції Найсвятішого Спасителя у СРСР</i>	193
Igor ГАРАСИМ <i>Зв'язки Головної управи Василіанського чину в Римі з василіанами в Україні та Польщі на основі «Щоденника» Ісидора Патрила</i>	215
Marek DURLÁK <i>Žalmy ako liek – uzdravovanie človeka prostredníctvom žalmov u cirkevných Otcov</i>	243
Marcel MOJZEŠ <i>Panenstvo srdca podľa sýrskych otcov v súvislosti so slávením Nepoškvrneného počatia Presvätej Bohorodičky</i>	259
Marianna KOČÁKOVÁ <i>Vývin monasticizmu v západnej Európe (historický náčrt)</i>	271

**Документи апостольського адміністратора
Пряшівської єпархії, єпископа Діонісія Няраді на тему
православного руху (на матеріалах архіву в Кошицах)**

Юрій Васильович ДАНИЛЕЦЬ

Abstract

The article analyzes the contents of the letters of the Apostolic Administrator of the Presov Greek Catholic Diocese, Bishop Dionisius (Njaradi), to the Minister of the Interior and the Kosicka zupa. The worked documents relate to the spread of the Orthodox movement in Slovakia and show religious disputes and conflicts in certain settlements. The bishop demanded that government officials of various levels intervene in religious disputes and stop the spread of the Orthodox movement.

Key words: worship, believers, Greek Catholics, Orthodox, priests, temples.

На початку ХХ ст. на Закарпатті та в Східній Словаччині розпочався православний рух. Центрами православ'я стали с. Великі Лучки Березької, с. Іза Марамороської та с. Бехеров Шарішської жупи¹. Причини даного явища були досить широкими та вивчалися нами в окремих публікаціях². Станом на 1921 р. на Підкарпатській Русі налічувалося 60 986 православних вірників³. Згідно із даними «Шематизму-Адресара» за 1924 р. на Закарпатті діяло 63 православні приходів, а в Східній Словаччині

---

¹ ДАНИЛЕЦЬ Ю.: *К истории православного движения в с. Бехерово в Восточной Словакии* // Государство, общество, церковь в истории России XX века. Материалы XI Международной научной конференции, посвященной Году истории России (Иваново, 15-16 февраля 2012 г.). Иваново: Издательство «Ивановский государственный университет», 2012. Часть 1. С. 105-110.

² ДАНИЛЕЦЬ Ю.: *Православна церква на Закарпатті у першій половині ХХ ст.* Ужгород: Карпати, 2009. С. 37-43; ДАНИЛЕЦЬ Ю.: *Зародження та поширення православного руху в Північно-Східній Угорщині на початку ХХ століття* // Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Історично-релігійні студії. Випуск 1. Ужгород, 2012. С. 34-52.

³ *Statistický lexikon obcí v Republice Československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920*, čís. 266 sb. zak. a nař.; 4: Podkarpatská Rus. Praha, 1928. С. 45.

їх налічувалося всього 6 (Вишній Орлих, Медвеже, Бехеров, Грабське, Улич Криве, Кошиці)⁴. В «Православномъ Русскомъ Календаре на годъ 1926» знаходимо додаткову інформацію про парафії на Східній Словаччині. На с. 21 редакція інформувала про створення православних общин в селах: Юркова Воля, Корівці, Крайне Чорне, Вагринець, Крайня Порубка, Вишня Ядлова та Вишній Свидник⁵.

Важливим джерелом для вивчення релігійного життя населення є ділове листування. У даному випадку, нашу увагу привернули листи та звернення апостольського адміністратора Пряшівської греко-католицької єпархії, єпископа Діонісія (Нярадї), котрий очолював кафедру із 1922 р. до початку 1927 р. Документи зберігаються у фондах Державного архіву в м. Кошиці (MV SR Štátny Archív v Košiciach) та відбивають різноманітні аспекти православного руху на Пряшівщині. Потрібно зазначити, що в українській та зарубіжній історіографії дане питання не вивчалось дослідниками. Разом з тим, є ряд публікацій, які висвітлюють життєвий шлях названого архієрея на Крижевацькій кафедрі⁶, його діяльність в Словаччині⁷ та в Карпатській Україні⁸.

Ділові документи єпископа Діонісія виявлені у фонді «Кошицька жупа» (Košická župa, 1923-1928). Зокрема, нами виокремлено 9 листів-звернень, що охоплюють період із 1923 р. по 1927 р. та мають обсяг 13 аркушів. Поділ знайдених документів по рокам виглядає наступним чином: 1923 р. – 1, 1924 р. – 4, 1926 р. – 3, 1927 р. – 1. Найчастіше владика писав кошицькому жупану (6 документів), 3 листи адресовані міністру внутрішніх справ.

1 квітня 1923 р. єпископ Діонісій (Нярадї) звернувся із листом до міністра внутрішніх справ у Празі. Він повідомив, що в с. Ладомірово

---

⁴ *Шематизмъ-Адресарь Православнаго Духовенства и Приходовъ Подкарпатской Руси и Восточн. Словакіи*. Составил Иванъ Вислоцкій. Ужгород: Издательство Ивана Вислоцкаго, 1924. С. 16.

⁵ *Православный Русский Календарь на годъ 1926*. Вышній Свидник на Словенску: Типографія Сенатора Ю.П. Лажо. 1925. С. 21.

⁶ МАЛАЦКО М.: *Преосвященний Владика д-р Діонісій Нярадї – апостол і місіонер // Глас/голос Союзу*. 2001. № 4. С. 37-51; № 5. С. 50-58; CORANIĆ, J.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918 – 1939*. Prešov 2013, s. 259 – 297.

⁷ ŠTURÁK P.: *Spoločensko – náboženská situácia v Československu v rokoch 1919 – 1927*. In: *Vlahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič (1888 – 1960) v súradniciach času a doby*. Prešov: GTFPU, s. 30 – 45.

⁸ О. АТАНАСІЙ ПЕКАР ЧСВВ.: *Греко-Католицька Церква під час Карпатської України // <http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/istoriya/980-2014-03-20-19-20-54>* (останній візит 20 червня 2017 р.); БЕЛЕЙ В.: *Єпископ Діонісій Нярадї: сторінки життя і діяльності // Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник IV (XVIII). Карпатська Україна: Національне відродження. Політичний розвиток. Персоналії. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 60-річчю Карпатської України (11–12 березня 1999 року)*. Ужгород, 2000. С. 236-238.

Свидницького округу протягом тривалого часу проживає архімандрит Віталій (Максименко). За словами адресанта, російський чернець проводив у навколишніх селах агітацію проти греко-католицької церкви та підбурював населення. Поширенню православ'я архімандриту сприяли «близько 10 російських священників» та «підплатені поодинокі агенти». Владика наголошував, що на Підкарпатській Русі аналогічну роботу проводив сербський єпископ Досифей (Васич), спираючись на «священників, які не мали ніякої богословської освіти». Апостольський адміністратор просив міністра «зробити порядок і не дозволити розпалитися вогневі більшовизму в Словаччині». Актуалізуючи своє звернення, архієрей наголошував, що внаслідок православного руху в краї розпочалася релігійна боротьба, котра буде шкідливою не тільки для населення, а «й для нашої країни»⁹. Другого листа до міністра внутрішніх справ було відіслано 22 квітня 1924 р. Він стосувався поширення православного руху в с. Верхній Орлих, Вишня Ядлова, Кечковці, Куримка та інші¹⁰.

Питання діяльності архімандрита Віталія порушується також у листі до кошицького жупана від 4 березня 1924 р. Зокрема, єпископ Діонісій повідомляв, що 28 лютого того ж року Віталій без дозволу ввійшов до греко-католицького храму в с. Вагринець (округ Свидник) та відправив там богослужіння. Він просив жупана вжити адміністративних заходів проти православних й забезпечити греко-католицьким вірникам вільне віросповідання¹¹.

Наступний лист єпископа до кошицького жупана стосувався відмови у передачі православним греко-католицької школи в с. Ладомирово¹². Дослідивши контекст та події, які передували цьому документу, зауважимо, що напередодні представники православної громади звернулися до голови округу із прохання про виділення приміщення для проведення богослужінь православною громадою у вище названому селі. З'ясувавши ситуацію на місці та проконсультувавшись із керівництвом села, окружний начальник запропонував під тимчасовий храм закинутий будинок колишньої греко-католицької церковної школи. Відомо також, що незважаючи на відмову Пряшівської греко-католицької єпархії у передачі даної будівлі, православні, заручившись підтримкою частини шкільних кураторів, з 7 січня 1924 р. розпочали використовувати споруду для

⁹ Štátny Archív Košice (ŠA K), Košická župa 1923-1928 (KŽ), k. 42. č. 6169/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 1 квітня 1923 р.*

¹⁰ ŠA K, KŽ, k. 63. č. 1153/1925. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 22 квітня 1924 р.*

¹¹ ŠA K, KŽ, k. 35. č. 2901/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 1 березня 1924 р.*

¹² ŠA K, KŽ, k. 27. č. 537/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 1 квітня 1924 р.*

проведення богослужінь¹³. У листі православних кураторів із с. Ладомирово та архімандрита Віталія (Максименка) до кошицького жупана довідуємося, що окружний начальник дав наказ опечатати двері молитовного дому. У будинку залишилися всі ікони та церковні речі, що були необхідні для проведення богослужіння¹⁴.

19 липня 1924 р. єпископ повідомив кошицького жупана про суперечки між православними та греко-католиками в с. Медвеже. Із документу відомо, що православні змінили замок на дверях церкви, але за допомогою жандармів греко-католики змогли відновити свої позиції¹⁵.

Три листи, що були написані на ім'я кошицького жупана в 1926 р., стосувалися також релігійних суперечок у селах. 5 січня 1926 р. Апостольський адміністратор писав, що в с. Стакчин Снинського округу та у філіалах Ялова та Розтока (нині Стакчинська Розтока) поширилося православ'я. «Сам народ прихилиється до своєї церкви, тільки кілька бунтівників, серед яких колишній нотар... влаштували неспокій, непорядок, погрожують народу, так, що цей до церкви не сміє ходити»¹⁶. 13 лютого того ж року владика надсилає до жупанату чотиристорінковий лист, в якому намагається з'ясувати причини православного руху на Пряшівщині. Він наголошував, що раніше православна агітація була лише спорадичною, але в останній час набула всезагального масштабу. «Якщо держава не зупинить ту агітацію, відчує не меншу шкоду, ніж греко-католицька церква»¹⁷. Головним винуватцем поширення «схизми» єпископ вважав архімандрита Віталія (Максименко), який «спокоїно сидить у Свиднику і звідти по всіх сторонах розсилає своїх... священників і світських агітаторів по наших селах...»¹⁸. У документі наведено вісім фактів, які мали показати жупанові антигреко-католицьку діяльність православного місіонера. Серед них підбурювання проти греко-католицького духовенства, будівництво храму в Ладомирові, вінчання вірників без документів тощо. Правою рукою архімандрита єпископ називав ріхтара з Ладомирової Михайла Шкурлу, якого звинувачував у фінансових зловживаннях¹⁹. 26 лютого 1926 р. єпископ писав про поширення православ'я

---

¹³ ŠA K, KŽ, k. 27. č. 396/1924. Predmet: *Лист архімандрита Віталія (Максименка) та церковних кураторів с. Ладомирово від 13 січня 1924 р.*

¹⁴ Там само.

¹⁵ ŠA K, KŽ, k. 46. č. 8189/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 19 липня 1924 р.*

¹⁶ ŠA K, KŽ, k. 108. č. 563/1926. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 5 січня 1926 р.*

¹⁷ ŠA K, KŽ, k. 108. č. 563/1926. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 13 лютого 1926 р.*

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

в с. Улич Криве. Зокрема, в цьому селі православний священник відправив літургію в греко-католицькій церковній школі. «*Забрав із церкви все речі, які потрібні для богослужіння, підговорив людей, щоб ключі від церкви забрали і не давали нікому*». Владика просив заборонити агітаторам, під прапором православ'я, ширити непорядки в греко-католицьких парафіях²⁰.

19 лютого 1927 р. єпископ Діонісій звернувся з листом до міністра внутрішніх справ з приводу судових спорів щодо церковного маєтку в с. Телепівці. За його словами, частина вірників цього села перейшла у православ'я та перебрала під свою владу храм, фару, школу та церковні землі. У документі наведено відомості, що греко-католицька громада подала до суду першої інстанції, котрий став на її сторону. Однак, православні звернулися до жупного уряду в Кошиці, який відмінив рішення суду. Посилаючись на відповідне законодавство Чехословаччини та колишньої Австро-Угорщини, єпископ категорично виступав проти рішення жупанату, вказуючи, що прийняте рішення знаходиться поза межами компетенції жупана²¹.

Таким чином, листи апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія), які виявлені нами в фондах Державного архіву в м. Кошиці, проливають світло на складний період історії церкви в Словаччині у 1920 рр. Непослідовна політика чехословацької влади призвела до релігійних суперечностей між православним та греко-католиками, котрі часто закінчувалися трагічними випадками. Головною проблемою, що постала у тих селах, де виник православний рух, був конфлікт через церковне майно. Зміст документів, які проаналізовані у статті, свідчать про послідовне відстоювання інтересів вірників Пряшівської греко-католицької єпархії її адміністратором. Фрагментарність листування та недостатня кількість джерел не дає нам можливість повністю відтворити реалії церковного життя в Словаччині в 1920 рр. Перед дослідниками стоїть завдання пошуку нових документів, котрі б заповнили «білі плями» церковної історії краю.

---

²⁰ ŠA K, KŽ, k. 744. č. 19754/1928. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 26 лютого 1926 р.*

²¹ ŠA K, KŽ, k. 744. č. 19754/1928. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадія) від 19 лютого 1927 р.*

БІБЛІОГРАФІЯ

- БЕЛЕЙ В.: *Єпископ Діонісій Нярадїй: сторінки життя і діяльності* // Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді. Річник IV (XVIII). Карпатська Україна: Національне відродження. Політичний розвиток. Персоналії. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 60-річчю Карпатської України (11–12 березня 1999 року). Ужгород, 2000. С. 236-238.
- CORANIČ, J.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918 – 1939*. Prešov 2013, s. 259 – 297.
- ДАНИЛЕЦЬ Ю.: *К истории православного движения в с. Бехеро в Восточной Словакии* // Государство, общество, церковь в истории России XX века. Материалы XI Международной научной конференции, посвященной Году истории России (Иваново, 15-16 февраля 2012 г.). Иваново: Издательство «Ивановский государственный университет», 2012. Часть 1. С. 105-110.
- ДАНИЛЕЦЬ Ю.: *Зародження та поширення православного руху в Північно-Східній Угорщині на початку XX століття* // Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Історично-релігійні студії. Випуск 1. Ужгород, 2012. С. 34-52.
- ДАНИЛЕЦЬ Ю.: *Православна церква на Закарпатті у першій половині XX ст.* Ужгород: Карпати, 2009. С. 37-43.
- МАЛАЦКО М.: *Преосвященний Владика д-р Діонісій Нярадї – апостол і місіонер* // Глас/голос Союзу. 2001. № 4. С. 37-51; № 5. С. 50-58.
- О. АТАНАСІЙ ПЕКАР ЧСВВ. *Греко-Католицька Церква під час Карпатської України* // <http://www.osbm.org.ua/index.php/publikatsiyi/istoriya/980-2014-03-20-19-20-54> (останній візит 20 червня 2017 р.).
- Православный Русский Календарь на годъ 1926*. Вышній Свидник на Словенску: Типография Сенатора Ю.П. Лажо. 1925. С. 21.
- Шематизмъ-Адресарь Православнаго Духовенства и Приходовъ Подкарпатской Руси и Восточн. Словакіи*. Составил Иванъ Вислоцкій. Ужгород: Издательство Ивана Вислоцкаго, 1924. С. 16.
- Štátny Archív Košice (ŠA K), Košická župa 1923-1928 (KŽ), k. 42. č. 6169/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 1 квітня 1923 р.*
- ŠA K, KŽ, k. 27. č. 396/1924. Predmet: *Лист архімандрита Віталія (Максименко) та церковних кураторів с. Ладомирово від 13 січня 1924 р.*
- ŠA K, KŽ, k. 35. č. 2901/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 1 березня 1924 р.*
- ŠA K, KŽ, k. 27. č. 537/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 1 квітня 1924 р.*
- ŠA K, KŽ, k. 63. č. 1153/1925. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 22 квітня 1924 р.*
- ŠA K, KŽ, k. 46. č. 8189/1924. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 19 липня 1924 р.*

ŠA K, KŽ, k. 108. č. 563/1926. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 5 січня 1926 р.*

ŠA K, KŽ, k. 108. č. 563/1926. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 13 лютого 1926 р.*

ŠA K, KŽ, k. 744. č. 19754/1928. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 26 лютого 1926 р.*

ŠA K, KŽ, k. 744. č. 19754/1928. Predmet: *Лист апостольського адміністратора, єпископа Діонісія (Нярадїя) від 19 лютого 1927 р.*

Statistický lexikon obcí v Republice Československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 sb. zak. a nař.; 4: Podkarpatská Rus. Praha, 1928. C. 45.

ŠTURÁK P.: Spoločensko – náboženská situácia v Československu v rokoch 1919 – 1927. In: *Blahoslavený biskup Pavol Peter Gojdič (1888 – 1960) v súradniciach času a doby*. Prešov: GTFPU, s. 30 – 45.